

**TURIZMIN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK KÜÇÜK ÖLÇEKLI ALTYAPI
YATIRIMLARINA MALİ DESTEK PROGRAMI**

TR83/16/TURKOA

**PROGRAM SONRASI DEĞERLENDİRME
RAPORU**

KASIM 2022
İZLEME VE DEĞERLENDİRME BİRİMİ

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	3
GİRİŞ	5
BÖLÜM 1. PROGRAM HAKKINDA BİLGİLER	6
1.1 Programın genel amacı ve öncelikleri	6
1.3 Sözleşme süreci	6
1.4 Mali Veriler ve Sonuçlar	9
BÖLÜM 3. PROGRAM SONRASI DEĞERLENDİRME	10
3.1 Tanımlar ve Çalışmanın Kapsamı	10
3.2 İlgililik.....	12
3.3 Etkililik.....	13
3.4 Etki	16
3.5 Etkinlik	20
3.6 Sürdürülebilirlik	21
BÖLÜM 4. GENEL SONUÇLAR VE ÖNERİLER	39
EKLER	41
Ek- 1.Başvuru Rehberi, Program Kapanış Raporu ve Nihai Raporlar	41
Ek- 2. Saha Ziyareti Fotoğrafları.....	41
Ek- 3. Çevrimiçi Anket Formu ve Anket Sonuçları	41
Ek- 4. Saha Ziyareti Fotoğrafları.....	41
Ek-5. İlgililik Değerlendirme Tablosu	41
Ek-6. Etkinlik ve Etkililik Değerlendirme Tablosu.....	41
Ek-7. Etki Değerlendirme Tablosu.....	41

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Mali Veriler ve Sonuçlar	9
Tablo 2. Program Çıktı/Sonuç Göstergeleri	13
Tablo 3: Program Ölçeğinde Belirlenen Etki Göstergeleri.....	17

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Projelerin temalarına göre dağılımı.....	7
Şekil 2. İdari yapılarına göre sözleşme imzalanan proje sahiplerinin yüzdesel dağılımı.....	7
Şekil 3. İskilip Redif Kışlası ve Merzifon Kızlar Mektebi Binalarının Mevcut Durumu	15
Şekil 4. Bilaller Konağının Mevcut Durumu	15
Şekil 5. Vezirköprü İlçesi Proje Uygulama Alanının Mevcut Durumu	22
Şekil 6. Niksar Kaleiçi Akil Muhtar Erdem Sk.....	23
Şekil 7. Osmancık Kandiber Kalesinin Havadan Görünümü.....	24
Şekil 8. İskilip Redif Kışlasının Mevcut Durumu.....	25
Şekil 9. Merzifon Kızlar Mektebinin Mevcut Görünümü.....	26
Şekil 10. Kaz Gölü Tabiat Parkında Devam Eden Yapım İş Çalışmaları.....	27
Şekil 11. Veli Paşa Hanı İç Avlusunun Mevcut Durumu.....	29
Şekil 12. Hitit Köyü projesi kapsamında inşaa edilen yapının mevcut durumu	31
Şekil 13. Kızılırmak Deltası Ziyaretçi Karşılama Ünitesi.....	32
Şekil 14. GÜdümlü Proje Desteği kapsamında tadilata Alınan Yapılar	33
Şekil 15. Vezirköprü şahinkaya Kanyonu Kanyon Kafe-Restoran Tesisi.....	34
Şekil 16. Bafra Tütün Müzesi İç Kısmından Görünüm	35
Şekil 17. Tokat Kent Müzesini Ziyaret Eden Çocuklar	36
Şekil 18. Yüksek Kahve Demokrasi Müzesi.....	36
Şekil 19. Canikli Konağı El Sanatları Merkezi	38

YÖNETİCİ ÖZETİ

TR83 bölgesi (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat) doğal ve kültürel açıdan sahip olduğu değerleri ile turizm alanında 2000’li yıllardan başlayarak gelişme göstermeye başlamıştır. 2010 yılından itibaren uygulanan OKA destekli altyapı programlarının bu sürece önemli bir ivme kazandırdığı söylenebilir. Bu rapora konu program sonuçları ve etkileri bağımsız olarak ele alınmış olup proje bazlı gerçekleştirmeler program ölçeğinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte doğası gereği turizm sektörü ilgili uygulanan önceki programların sonuçları açısından birikimli şekilde birbirini beslediği ifade edilebilir. Yine yaşanan bölgesel, ulusal ve uluslararası gelişmelere turizm sektörü temel göstergeleri oldukça hassastır. Program kapsamındaki bulguların bu hususlar dikkate alınarak ele alınması gerekmektedir.

Tüm dünyada etkileri oldukça derinden hissedilen COVID salgınının en büyük etkisini turizm sektörü üzerinde olmuştur. Seyahat yaşağının kalkmasıyla ülkemizde ve bölgemizde turizm hareketliliğinin tekrar başlamış olmasına rağmen söz konusu değerlendirme çalışmasının yapıldığı dönemde pandeminin etkileri devam etmekte idi. 2022 yılında ülkemizde ve bölgemizde canlanan turizm sektörünün bölge ekonomisine katkıları gözle görünse de resmi istatistiklerin henüz yayınlanmamış olması nedeniyle bir sonraki değerlendirme çalışmasında daha doğru veriler üzerinden analizler gerçekleştirilerek daha sağlıklı sonuçların çıkarılacağı değerlendirilmektedir. Nitekim program kapsamında öngörülen sonuç ve etki göstergelerine istenilen düzeyde ulaşılamamış olmakla birlikte 2016-2021 yılları arasında turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde tesislere geliş sayısı %12 artış göstererek 549.000’nin üzerine çıkmıştır.

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı için, uygulanan programların kısa, orta ve uzun vadedeki sonuçlarının ve etkilerinin analiz edilerek, bunlardan gelecekte yapılacak planlama ve programlama çalışmaları ile destek uygulamalarında yararlanılması yasal bir zorunluluktur. Bu çerçevede Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı kapsamında 2016-2019 yılları arasında uygulanan 27 projenin sonuç ve etkileri 2022 yılı itibari ile araştırılmıştır. Yapılan araştırmada proje ile ilgili tüm belgeler incelenmiş, saha ziyaretleri yolu ile de projeler kapsamında restore edilen ve hizmete alınan tesislerin mevcut durumu yerinde incelenmiştir.

Mali destek programı kapsamında sözleşme imzalanan 27 projeden 23 tanesi yararlanıcılar tarafından başarılı şekilde uygulanarak tamamlanmıştır. Çarşı Park ve Ayvacık Terice Yaşam Parkı isimli 2 proje, mali kaynak yetersizliği sebebi ile yararlanıcılardan gelen talep uygun bulunarak feshedilmiştir. İskilip Redif Kışlası Restorasyonu ve Merzifon Kızlar Mektebi Binası Restorasyon Projesi isimli projeler uygulama döneminde ortaya çıkan iş artışları için gerekli eş finansman bulunamaması sebebi ile kısmi olarak tamamlanabilmiştir.

Program kapsamında sözleşme imzalanan projelerin büyük bir kısmı programla yüksek düzeyde ilgili bulunduğu görülmüştür. Diğer deyişle programın genel ve özel amaçlarına uygun projeler seçildiği ifade edilebilir.

Program sonucunda beklenen sosyo-ekonomik sonuç ve etkilere kısmen ulaşıldığı söylenebilir. Bu durumda covid pandemisi gibi küresel faktörlerin etkisi olsa da proje kapsamında öngörülen tesislerin çeşitli sebeplerle (geliştirmeye yönelik tadilat projeleri, mali sebeplerle projenin yarım kalması, işletme modeli olmaması veya ekonomik bir gelir modeli olmadan işletilmesi vb.) açıklanabilir. Program niteliği gereği küçük ölçekli yapımlarını desteklemektedir.

Bununla birlikte projeler kapsamındaki hedeflerin yapım işinin ötesinde işletmeye alma, personel yetiştirme ve istihdam etme, tanıtım ve konumlandırma gibi çok farklı faaliyetlerin başarı ile uygulanmasına da bağlı olduğu görülmektedir. Bu durum program kapsamında değinilen nitelikte faaliyetlerin de finanse edilmesinin gerekli olabileceğini, ve daha bütüncül yaklaşımın gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Programın niteliği gereği bir miktar bütçe sapması beklenebilir ancak tamamlanan projelerin yaklaşık %42'sinde %25 ve üzerinde sapma olması bütçe planlamasının yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Proje nihai raporları üzerinde yapılan incelemede tamamlanan 24 proje içerisinde 12 projenin (% 50) sözleşmede öngörülen zamanda veya daha erken tamamlandığı görülmüştür. Program kapsamında zaman yönetiminin bütçe yönetimine göre daha etkin olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak program kapsamında uygulanan projelerin sonuç ve çıktılarının büyük oranda korunduğu söylenebilir. Özellikle müze projelerinde geliştirilen hizmetlerin sürdürülmesi ile ilgili yerel yönetimlerin desteği ile sürdürülebilirlik konusunda risk düşük durumdadır. Bununla birlikte müstecire devredilen ve ekonomik olarak işletilen tesislerin karlılık açısından taşıdığı riskler sebebi ile uzun dönemde işletilememe riskleri bulunmaktadır.

GİRİŞ

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin “Temel ilkeler ve etik kurallar” başlıklı 5. Maddesinin (1) bendinde “*uygulanan proje ve faaliyetlerin performans göstergeleri kullanılarak başarısının ölçülmesi, uygulanan programların kısa, orta ve uzun vadedeki sonuçlarının ve etkilerinin analiz edilerek, bunlardan gelecekte yapılacak planlama ve programlama çalışmaları ile destek uygulamalarında yararlanılması gerektiği*” ifade edilmektedir.

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin “Program sonrası değerlendirme ve etki analizi” başlıklı 47.maddesinin birinci bendinde “*Program sonrası değerlendirme çalışmaları, Bakanlıkça belirlenecek usul ve esaslara göre program kapanış raporunun hazırlandığı tarihten itibaren en geç üç yıl içerisinde ajans tarafından yapılır ve sonuçları kamuoyuyla paylaşılır.*” ifade edilmektedir.

2016-2019 yılları arasında uygulanan Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı için yukarıda atıfta bulunulan yasal çerçevede hazırlanan bu çalışma dört temel kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda program hakkında bilgiler sunulmaktadır. İkinci kısımda program sonrası değerlendirme, üçüncü ve son kısımda ise genel sonuçlar ve öneriler sunulmaktadır.

BÖLÜM 1. PROGRAM HAKKINDA BİLGİLER

1.1 Programın genel amacı ve öncelikleri

Programın amacı, TR83 Bölgesinin kalkınma potansiyelini harekete geçirerek yerel yönetimlerin güçlendirilmesine, kentsel dokuların korunması, geliştirilmesi ve restorasyonu ile turizme yönelik kentsel altyapının iyileştirilmesine katkı sağlamaktır.

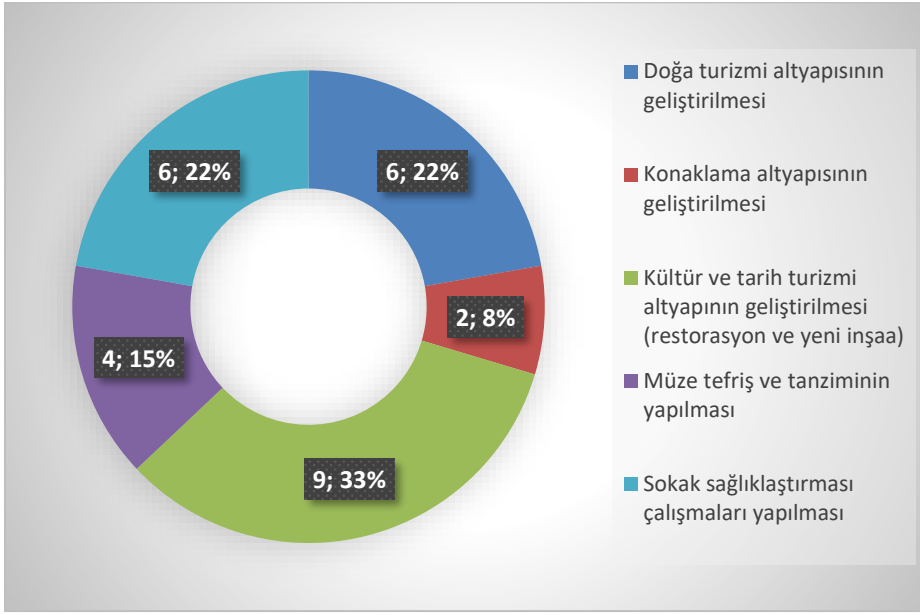
Programın öncelikleri şunlardır;

- Turizm altyapısına yönelik olarak planlı kentsel gelişimin teşvik edilmesi,
- Kentsel dokuların güçlendirilmesi ve geliştirilmesi için kentsel ve turizm altyapılarının iyileştirilmesi
- Bölgeye ve yöreye özgü farklı turizm türlerinin birbirine entegrasyonunu sağlayarak çok çeşitli turizm imkânlarını farklı sektörel kullanımlarla bir arada sunulabilen alternatif turizm odaklı (sağlık ve termal, golf, kış sporları, doğa ve kültür turizmi, yöresel yemekler, vb.) turizm kent veya köylerinin oluşturulması,
- Kültürel ve sanatsal gösterilerin sergileneceği tesisler ve mekânların inşa edilmesi.

1.3 Sözleşme süreci

Bu amaçlar ve tedbirler doğrultusunda, 2016 yılı mali destek programı teklif çağrısı 21 Aralık 2015 tarihinde ilan edilmiştir. Başvuru aşaması 18.03.2016 tarihi itibarıyla sona ermiştir. Program kapsamında 100 proje başvurusu alınmış ve değerlendirme süreci neticesinde mali destek almaya hak kazanan 27 (Amasya'dan 7, Çorum'dan 5, Samsun'dan 7 ve Tokat'tan 8) yararlanıcı ile sözleşme imzalanmıştır. Sözleşme imzalama süreci Ağustos 2016 döneminde tamamlanmıştır.

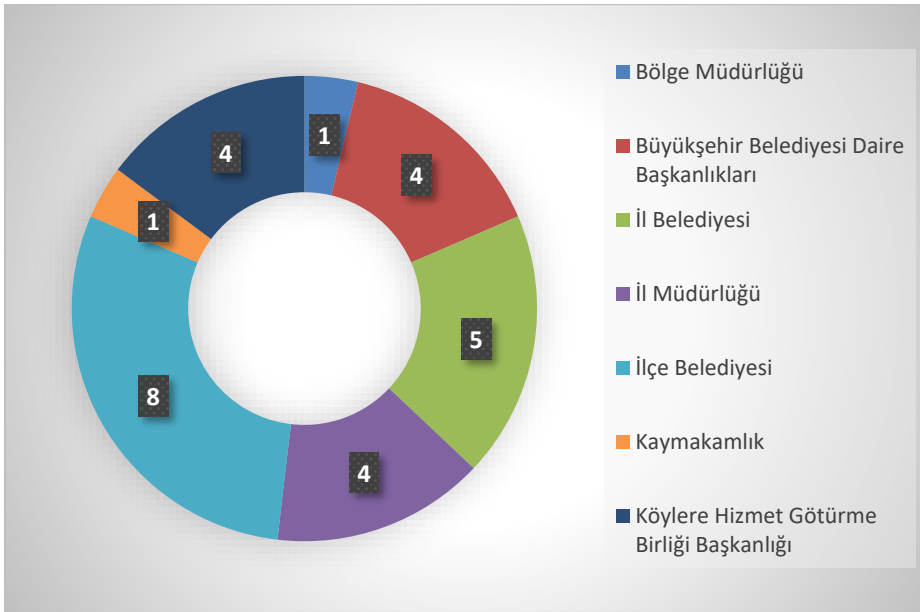
Şekil 1. Projelerin temalarına göre dağılımı

Kaynak: OKA.

İdari yapılarına göre sözleşme imzalanan kurumların dağılımı aşağıda sunulmaktadır;

Şekil 2. İdari yapılarına göre sözleşme imzalanan proje sahiplerinin yüzdesel dağılımı

Kaynak: OKA.

Mali destek programı kapsamında sözleşme imzalanan 27 projeden 23 tanesi yararlanıcılar tarafından başarılı şekilde uygulanarak tamamlanmıştır. Çarşı Park ve Ayvacık Terice Yaşam Parkı isimli 2 proje, mali kaynak yetersizliği sebebi ile yararlanıcılardan gelen talep uygun bulunarak feshedilmiştir.

İskilip Redif Kışlası Restorasyonu ve Merzifon Kızlar Mektebi Binası Restorasyon Projesi isimli projeler uygulama döneminde ortaya çıkan iş artışları için gerekli eş finansman bulunamaması sebebi ile kısmi olarak tamamlanabilmiştir.

1.4 Mali Veriler ve Sonuçlar

Tablo 1. Mali Veriler ve Sonuçlar

TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK KÜÇÜK ÖLÇEKLİ ALTYAPI YATIRIMLARINA MALİ DESTEK PROGRAMI				
Başlangıç Tarihi	30.06.2016	BitiŐ Tarihi	16.06.2019	
PROGRAM BÜTÇESİ (Milyon TL)				
Teklif Çağrısı Öncesi Bütçe		18,0 Milyon TL		
Sözleşmeye Bağlanan Destek Tutarı (a)		17.999.999,99 TL		
Toplam EŞ finansman Tutarı (b)		19.839.191,55 TL		
	Başlangıç	BitiŐ	Toplam Gerçekleşen	Gerçekleşme Yüzdesi (%)
Ajans Katkısı	17.999.999,99	16.759.230,63	15.990.552,70	%88,83
EŞ finansman	19.839.191,55	16.439.826,49	14.895.229,06	%75,08
Toplam	37.839.191,54	33.199.057,12 ¹	30.885.781,76	%81,62
İM ZALANAN SÖZLEŐMELER				
İlk Sözleşmenin İmza Tarihi		29.06.2016		
Son Nihai Ödeme Tarihi:		25.12.2019		
Başlangıç Sayısı (a)		27		
Başarıyla tamamlanan (b)		23		
Sözleşmelerin Uygulanma Yüzdesi (%)		%85		

Kaynak: OKA.

¹ Program kapsamında uygun bulunan toplam maliyet 30.885.781,74 TL, yapılan toplam harcama (yatırım) tutarı ise 40.136.232,53 TL'dir.

BÖLÜM 3. PROGRAM SONRASI DEĞERLENDİRME

3.1 Tanımlar ve Çalışmanın Kapsamı

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin “Temel ilkeler ve etik kurallar” başlıklı 5. Maddesinin (1) bendinde *uygulanan proje ve faaliyetlerin performans göstergeleri kullanılarak başarısının ölçülmesi, uygulanan programların kısa, orta ve uzun vadedeki sonuçlarının ve etkilerinin analiz edilerek, bunlardan gelecekte yapılacak planlama ve programlama çalışmaları ile destek uygulamalarında yararlanılması gerektiği* ifade edilmektedir. Bu çalışmada; temel göstergelerden hareketle *2016 Yılı Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı* kapsamında desteklenen projelerin beklenen sonuçlar açısından oluşturdukları etkilerin ortaya konulması hedeflenmektedir.

2016 Yılı Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı kapsamında son destek ödemesi 2016 Aralık ayında yapılmış ve Program Kapanış Raporunun 29.04.2020 tarihinde Ajans Yönetim Kurulu tarafından onaylanmasıyla program resmi olarak sonlandırılmıştır.

Program değerlendirme çalışmaları için veri toplama çalışması 2021 yılının Eylül-Aralık dönemlerinde gerçekleştirilmiştir. Veri ve bilgi toplama yöntemi olarak; proje çalışanlarına ve ilgililerine yönelik çevrimiçi anket, proje uygulama alanlarına yönelik saha ziyaretleri ve ilgili paydaşların irtibat kişileri ile yüz yüze görüşme esas alınmıştır. Ayrıca proje nihai raporları dahil olmak üzere uygulama sürecindeki tüm belgeler (sözleşme değişiklikleri, başvuru formları, bütçe, performans göstergeleri vb.) Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS) üzerinden incelenmiştir.

Çevrimiçi olarak düzenlenen anket proje kapsamında görev yapmış ve/veya proje ile doğrudan ilgisi/bilgisi olan 26 kişi tarafından doldurulmuştur. Saha çalışmaları kapsamında Ajans izleme ve değerlendirme uzmanları tarafından 23 ziyaret gerçekleştirilmiştir. Ziyaretler kapsamında uygulama alanlarının güncel durumuna ilişkin 196 kare fotoğraf çekilmiştir. Ziyaretler kapsamında çevrimiçi anketi dolduran kişiler de dâhil olmak üzere 36 kişi ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Toplanan veriler; nitel (kalitatif) yöntemler ve nicel yöntemler (uzman değerlendirmesi, analitik karşılaştırma, oran analizi, örnek olay yöntemi²) analiz edilmiştir. Bu çalışma iç değerlendirme niteliğindedir. Değerlendirme süreci boyunca Ajansta görevli uzmanlar veri toplama, analiz ve raporlama sürecini yürütmüştür.

Değerlendirme çalışması 5 temel kriter kapsamında ele alınmakta olup bu kriterler kapsamında cevap aranan sorular aşağıda sunulmaktadır;

İlgililik

-Program kapsamında uygulanan projeler program başvuru rehberinde belirlenen tedbir ve önceliklerle ne ölçüde ilgilidir?

Etkililik

-Proje amaçları ve performans göstergelerine ulaşılmış mıdır?

Etki

-Proje beklenen etkileri doğurdu mu?

-Projenin beklenmeyen olumlu/olumsuz etkileri oldu mu? (çevresel etki, politika ve mevzuat üzerine etki vb.)

-Hedef gruplar ve nihai yararlanıcılar proje sonuçlarından ne derecede memnun kalmışlardır?

Etkinlik

-Proje faaliyetleri planlandığı şekilde ve zamanında uygulanmış mıdır?

-Projede maliyet etkinliği sağlanmış mıdır?

Sürdürülebilirlik

² Her bir proje kapsamında yapılan çalışmalar bir vaka olarak başlı başına ayrı incelenmiştir.

-Proje sonucunda ortaya çıkan tesis faal halde hizmet vermekte midir?

-Projeyle elde edilen sonuçlar sürdürülebilir nitelikte midir? Sürdürülebilirliğinin sağlanması için yürütülmesi gereken tamamlayıcı ek yatırım ihtiyacı var mıdır?

- Proje kapsamında oluşturulan altyapı hakkında proje süresince ve sonrasında tanıtım çalışmaları yürütülmüş müdür?

Çalışmanın zamanlaması itibari ile program sonrası (ex-post) değerlendirme olması sebebi ile ilgililik ve etkinlik kriterlerinden daha ziyade, etki ve sürdürülebilirlik kriterleri üzerinde durulmaktadır.

3.2. İlgililik

Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı'nın genel amacı başvuru rehberinde (Sf.7); "TR83 Bölgesinin kalkınma potansiyelini harekete geçirerek yerel yönetimlerin güçlendirilmesine, kentsel dokuların korunması, geliştirilmesi ve restorasyonu ile turizme yönelik kentsel altyapının iyileştirilmesine katkı sağlamaktır." olarak tanımlanmıştır. Programın öncelikleri ise aşağıdaki şekilde açıklanmıştır;

- Turizm altyapısına yönelik olarak planlı kentsel gelişimin teşvik edilmesi,
- Kentsel dokuların güçlendirilmesi ve geliştirilmesi için kentsel ve turizm altyapılarının iyileştirilmesi
- Bölgeye ve yöreye özgü farklı turizm türlerinin birbirine entegrasyonunu sağlayarak çok çeşitli turizm imkânlarını farklı sektörel kullanımlarla bir arada sunulabilen alternatif turizm odaklı (sağlık ve termal, golf, kış sporları, doğa ve kültür turizmi, yöresel yemekler, vb.) turizm kent veya köylerinin oluşturulması,
- Kültürel ve sanatsal gösterilerin sergileneceği tesisler ve mekânların inşa edilmesi.

Program başvuru rehberinde proje tekliflerinin destek almaya hak kazanabilmesi için, toplam başarı puanına ek olarak, değerlendirme tablosunda, ilgililik bakımından da en az 12 puan (25 puan üzerinden) alması koşulu aranmıştır. Bu ön koşul bir projenin program kapsamında destek almaya hak kazanabilmesi için program amaç ve öncelikleri ile ilgili ilgililik düzeyinin yüksek ve çok yüksek olmasını gerektirmiştir. Bağımsız değerlendirici puanları üzerinde yapılan

incelemede sözleşme imzalamaya hak kazanan 27 projenin %75 oranında programla ilgili bulunduğu görülmüştür. 23 proje, İlgililik bölümünden 17 ve üzerinde puan almıştır. Değerlendirme çalışması kapsamında Ajansta görev yapan ve proje izleme ve değerlendirme süreçlerinde deneyimli 3 uzmanla program amaç ve öncelikleri ile proje bilgileri paylaşılmıştır. Görevli uzmanlar, her bir projenin bu amaç ve önceliklerle ilgililik bakımından değerlendirmesini (1: İlgililik Düzeyi Düşük, 5: İlgililik Düzeyi Yüksek) yapmışlardır. Yapılan değerlendirmelerin ortalaması alınarak hesaplanan sonuçlara göre, 26 proje 4 ve üzerinde puanlanmıştır. Program kapsamında sözleşme imzalanan projelerin 5 üzerinden 4,5 puan ortalama ile programla yüksek düzeyde ilgili bulunduğu görülmüştür. Bu sonuç bağımsız değerlendirme süreci sonuçları ile de uyumludur.

3.3 Etkililik

Çalışma kapsamında etkililik değerlendirmesi yapılırken program kapanış raporunda yer alan performans göstergelerindeki gerçekleşme durumu öncelikli olarak ele alınmıştır. Gösterge setine veri girişi farklı sayıda kişi ve kurum tarafından girildiği için veri girişinde hatalar olduğu görülmüştür. Ayrıca kapanış döneminde erişilmesi mümkün olmayan ve proje/program ile ilgili kurulamayacak nitelikte etki göstergelerine ilişkin de veri girişi olduğu görülmüştür. Bu çerçevede Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS) ve proje uygulama klasörleri incelenerek çıktı düzeyinde proje amaçlarına erişim düzeyini ölçebilmek amacı ile aşağıdaki performans göstergesi seti oluşturulmuştur.

Tablo 2. Program Çıktı/Sonuç Göstergeleri

Performans Göstergeleri	Hedeflenen	Gerçekleşen	Sapma
Dış Cephe İyileştirmesi Yapılan Yapı Sayısı (Adet)	198	162	-%18
Sokak Sağlıklaştırması Yapılan Alan Büyüklüğü (Metre Kare)	75986	58913	-%22
İyileştirilen ve/veya Dönüştürülen Sokak, Cadde vb. Sayısı	13	12	-%8
Kırsal-Doğa Turizmi Alanında Yiyecek ve İçecek Hizmetleri Alanında Oluşturulan Kapasite (Kişi)	198	198	

Restorasyonu Yapılan Yapı Sayısı	8	6	-%25
Restore Edilen Tarihi veya Kültürel Kapalı Alan Büyüklüğü (Metre Kare)	8203	4683	-%43
Restore Edilen Tarihi, Kültürel veya Sosyal Açık Alan Büyüklüğü (Metre Kare)	7895	7895	
Düzenlenen veya Rehabilite Edilen Yeşil Alan Büyüklüğü (Metre Kare)	291.335	148.703	-%49
Hizmete Açılan Müze Sayısı	4	4	
Alternatif Turizm Yatak Kapasitesi	34	0	-%100
Kurulan Alternatif Turizm Tesisi Sayısı	6	4	-%33
Doğrudan Faydalanan İşletme/Dernek Sayısı	82	64	-%42
Doğa Yürüyüş Güzergâhı Uzunluğu (Metre)	18.420	4.580	-%75

Program amaçlarından hareketle hazırlanan gösterge seti ve gerçekleştirme verileri incelendiğinde Restorasyonu Yapılan Yapı Sayısı, Restore Edilen Tarihi, Kültürel veya Sosyal Açık Alan Büyüklüğü, Hizmete Açılan Müze Sayısı, İyileştirilen ve/veya Dönüştürülen Sokak, Cadde vb. Sayısı, Dış Cephe İyileştirmesi Yapılan Yapı Sayısı göstergeleri ile ilgili hedeflere büyük oranda erişildiği görülmüştür. Bu bulgu ile uyumlu olarak çevrimiçi anket sonuçları da bu durumu doğrulamaktadır. Ankete katılan kişilerin %73'ü projenin özel amaçlarına ulaşılma düzeyini çok yüksek ve yüksek olarak değerlendirmiştir.

Diğer yandan 13 göstergenin 6'sında program hedeflerinden %30 ve üzerinde negatif yönde sapma olduğu görülmektedir. Değerlendirme çalışması kapsamında tüm projeler tek tek incelenmiştir. İnceleme sonuçlarına göre program hedeflerinden sapma; projelerin feshedilmesi, yarım kalması ve maliyet artışları sebebi ile kapsamının daraltılmasından kaynaklanmaktadır.

Bu çerçevede örnek olarak incelenebilecek 2 proje Merzifon Kızlar Mektebi Binası Restorasyon Projesi ve İskilip Redif Kışlası Restorasyonu projesidir. Her iki projede

restorasyon aşamasında artan maliyetlerin başvuru sahibi ve ortakları tarafından karşılanamaması sebebi ile yarım kalmıştır. Her iki yapının restorasyonunun tamamlanarak hizmete açılabilmesi için yerel paydaşlar ve Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere ulusal paydaşlar ile temaslar kurulduğu yapılan saha ziyaretlerinde değerlendirme ekibine bildirilmiştir.

Şekil 3. İskilip Redif Kışlası ve Merzifon Kızlar Mektebi Binalarının Mevcut Durumu

Kaynak: OKA.

Program kapsamında uygulanan bazı projelerde, yapım ve/veya restorasyon faaliyetleri öngörüldüğü şekilde tamamlanmış olmakla birlikte program amaçlarına uygun olarak işlev kazandırılmadığı görülmüştür. Örneğin Bilaller Kültür ve Sanat Merkezi projesi kapsamında restore edilen tarihi konak, günümüzde bir kamu kurumunun idari hizmet binası olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 4. Bilaller Konağının Mevcut Durumu

Kaynak: OKA.

Program kapsamında doğa turizmi ile ilgili finanse edilen Gölün Büyüsü ve Ballica Mağarası Tabiat Parkı Rekreasyon Projesi ile ilgili saha ziyaretlerinde her iki alanda da Tokat İl Özel İdaresi tarafından yenileme çalışmaları yürütüldüğü görülmüştür. Ballica Mağarası Tabiat Parkı alanındaki çalışmalar Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı güdümlü proje desteği kapsamında desteklenmektedir. Kaz Gölü Tabiat Parkı alanında yapılan çalışmalar ise Tokat İl Özel İdaresi öz kaynakları ile yürütölmektedir. Saha çalışmaları kapsamında yapılan görüşmelerde, Ballica Mağarası Tabiat Parkı alanında gerçekteştirilen güncel yapım işi çalışmaları ile, program kapsamında tamamlanan bazı imalatların yıkılarak daha işlevsel hale getirildiği beyan edilmiştir. Kaz Gölü Tabiat Parkı alanında yapılan çalışmalar ile ise program kapsamında yapılan düzenlemelerin tamamen yeni bir anlayış ve yaklaşım ile değiştirildiği beyan edilmiştir. Rapor hazırlık dönemi itibari ile iki tabiat parkı da ziyaretçi girişlerine kapalı durumdadır.

Program kapsamında finanse edilen bazı projeler ile oluşturulan tesisler (termal havuz, hamam, ziyaretçi merkezi, piknik yeri vb.) gibi alanların program kapsamında işletmeye hazır getirildiği ve belirli süre işletildiği yapılan araştırmalar ile ortaya konulmuştur. Program sonrası dönemde işletmecilik ile ilgili kiraya verme vb. yollar ile işletmeciliğin özel sektöre devredildiği (Kızılırmak Deltası Ziyaretçi Karşılama Ünitesi Projesi) veya devredilmesinin planlandığı (Atakum Belediyesi Osmanlı Hamamı Projesi) projeler olmuştur.

Özet olarak, 13 temel gösterge çerçevesinde ele alındığında, programın genel olarak amaçlarına ulaştığı ancak beklenen sonuçlar açısından önemli sayıda projede sapmalar olduğu görülmüştür.

3.4 Etki

Program kapsamındaki proje faaliyetleri 2019 yılı ortasında sonlandırılmıştır. Etki değerlendirme çalışmaları ise 2021 yılı son çeyreği ve 2022 yılı ilk çeyreğini kapsayan dönemlerde yürütölmüştür. Programın niteliği gereği finanse edilen projelerin yapım ve restorasyon işi ağırlıklı olması, projelerde yapım işleri dışında diğer faaliyet bulunmaması program ile ilgili beklenen etkilerin çoğunlukla proje sonrasında başvuru sahibi ve ilgili paydaşlarının yapacağı diğer çalışmalara bağlı olması sonucunu doğurmaktadır. Bununla birlikte müzeler ve tabiat parkları gibi alanlarda yapılan çalışmalar kısmen bu duruma istisna oluşturmaktadır.

Program başvuru rehberinde sonuç ve etki göstergelerine ilişkin herhangi bir somut hedefe yer verilmemiştir. Projeler bazında belirlenen gösterge setleri içerisinde etki göstergesi niteliğinde tanımlamalar olmakla birlikte belirlenen hedefler kimi örneklerde gerçekçi olmadığı için konsolidasyon açısından uygun görülmemiştir. Bu çerçevede program amaçları ile ilgili olarak aşağıdaki etki göstergeleri ile ilgili veri toplanmıştır.

Diğer yandan Çin'in Hubei bölgesinin başkenti olan Vuhan'da 17 Kasım 2019 tarihinde ortaya çıkan virüs salgını (COVID-19), turizm başta olmak üzere birçok sektörü doğrudan etkilemiştir. Seyahat kısıtlamaları ulusal ve uluslararası ziyaretçi hareketliliğini doğrudan olumsuz etkilemiştir. İkincil olarak, ekonomik sorunların artması (genel fiyat düzeylerinin yükselmesi gibi) tüketicilerin reel alım güçlerini olumsuz etkilediği için ulusal ve uluslararası hareketlilik azalmıştır. Birleşmiş Milletler Turizm Ajansının verilerine göre 2020 yılında uluslararası turizm %4'lük bir artış yaşamış olsa da, 2020 yılına göre uluslararası ziyaretçi sayısı pandemi öncesi 2019 yılı seviyesinin %72 altında gerçekleşmiştir. Ülkemizi de içine alan Avrupa bölgesi için bu veriler biraz daha pozitif olup 2020 yılında yaşanan artış %19 (2019'a göre - %62)'dur.³

Bu çerçevede program kapsamında temel göstergeler nezdinde hedef ve gerçekleştirmeler aşağıda özetlenmektedir,

Tablo 3: Program Ölçeğinde Belirlenen Etki Göstergeleri

Performans Göstergeleri	Mevcut Durumu	Hedeflenen	Gerçekleşen	Hedeften Sapma
Toplam Ziyaretçi Sayısı ⁴	149.124	1 260 987	689 134	-%45
Yabancı Ziyaretçi Sayısı	-	36 400	3 546	-%90
Yerli Ziyaretçi Sayısı	-	772 649	537 155	-%30
Sürekli İstihdam	-	163	47	-%71
Turizm Geliri	-	₺4.626.940,00	₺793.235,95	-%83

³ <https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism>

⁴ Bazı projelerde yerli ve yabancı ziyaretçi ayrımı yapılmadığı için toplam ziyaretçi sayısı göstergesi ile yerli ve yabancı ziyaretçi sayısı göstergelerinin toplamı aynı değildir.

Bu tablo projelere ilişkin performans göstergeleri setinden ve araştırma döneminde ziyarete açık olan tesislerin (proje kapsamında oluşturulan veya tadil edilen) işletmecileri tarafından sağlanan verilerden hareketle hazırlanmıştır. Öncelikle proje planlama aşamasında belirlenen performans göstergelerinin gerçekçi olmadığı ifade edilebilir. Örneğin Yedikuğular Kuş Cenneti Düzenleme ve Doğa Turizmüne Kazandırılması Projesi kapsamında öngörülen 500.000 ziyaretçi sayısı alanın büyüklüğü, hizmet sunum kapasitesi ve cazibesi düşünüldüğünde gerçekdışı olarak değerlendirilmektedir. Bazı projelerde yerli ve yabancı ziyaretçi sayısı ayrımı yapılmadığı için toplam ziyaretçi sayısı göstergesi ile yerli ve yabancı ziyaretçi sayısı göstergelerinin toplamı aynı değildir. Hedefe ulaşma bağlamında en olumlu olan gösterge %70 hedefe ulaşma oranı ile Yerli Ziyaretçi Sayısı'dır. İkinci olumlu gösterge %55 başarı oranı ile toplam ziyaretçi sayısı göstergesidir. Bu gösterge altındaki verilere bakıldığında Tokat Kent Müzesi (%65) ve Gölün Büyüsü (%20) projelerinin toplam ziyaretçilerin %85'ini karşıladığı görülmektedir. Turizm geliri (hedefe erişim %17 oranında) ve sürekli istihdam (hedefe erişim %29 oranında) açısından beklenen etkinin görülmediği görülmektedir.

Program bazında gösterge belirlenmemiş olması, proje bazlı göstergelerin gerçekdışı belirlenmiş olması programın sağlıklı şekilde değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Diğer yandan tüm bu kısıtlar altında mevcut veriler özellikle program kapsamında projelerin beklenen ekonomik katkıyı yapmadığını ortaya koymaktadır. Program kapsamındaki aktif olarak sadece 11 projenin doğrudan ziyaretçi çekim alanı (müze vb.) oluşturmuş olması da bu sonuçta etkilidir. Program kapsamında projeler dolaylı olarak ziyaretçi memnuniyetini ve sayısını artırmış olabilir. Bu konuda doğrudan ilgili veri bulunmamakla birlikte 16 projeye ilişkin Google Haritalar platformu (<https://www.google.com.tr/maps>) üzerinde yapılan incelemede; proje uygulanan alanların ziyaretçiler tarafından yoğun şekilde tercih edilen alanlar olduğu görülmektedir. Yalıboyuna Açılan Kapı Projesi kapsamında modernize edilen Amasya Öğretmenevi ile ilgili bir kullanıcı yorumu aşağıda paylaşılmaktadır;

“Bu öğretmenleri şimdiye kadar kaldıklarımın en iyisi. Manzarası olsun çalışanları olsun harika; en önemlisi de odanın hali ve eşyaları olsun gerçekten yeni ve temiz. Otel tadında. Gezgin durumundayken geçişlerde konaklamak için kullandığımız bir şehir olduğu için burası, çok fazla kalamıyoruz ama en doğudan en batıya geçişlerde dünyamızı aydınlatıyor içimizi ferahlatıyor bu yer bu şehir!”

Program kapsamında finanse edilen 16 proje sonucu oluşturulan veya modernize edilen/geliştirilen tesisler ile ilgili Google Haritalar üzerinde 8293 kullanıcı değerlendirmesi bulunmaktadır. Ortalama değerlendirici puanı 5 üzerinden 4,3 olup bu durum olumlu değerlendirilmektedir. 3 tesis ile ilgili ziyaretçi puanı 4'ün altındadır. Bu tesisler Yedikuğular Kuş Cenneti Düzenleme ve Doğa Turizmine Kazandırılması Projesi, Hamamözü Termal Otel Modernizasyonu ve Ek Havuz İnşası Projesi ve Atakum Belediyesi Osmanlı Hamamı Projesi kapsamında hizmete açılan ve modernize edilen alanlardır.

Veri bulunmayan 11 projenin detayına bakıldığında yarım kaldığı için hizmete açılmayan tesisler (İskilip Redif Kışlası, Merzifon Kızlar Mektebi vb.), niteliği gereği belirli bir nokta ile irtibatlandırılması güç projeler (sokak sağlıklılaştırma projeleri gibi) ve proje amacı dışında ziyaretçiler için çekim noktası olmayacak şekilde kullanılan (idari bina: Bilaller Konağı gibi) projeler olduğu görülmektedir.

Diğer yandan sahada yapılan ziyaretlerde sokak Sağıklaştırma projelerinin kent kimliğinin güçlendirilmesi açısından olumlu sonuçları olduğu görülmüştür. Ziyaretçilerin ve yerel halkın sosyal planları arasında ilgili mekânsal noktaların ön sıralarda tercih edildiği yapılan görüşmelerde bildirilmiştir. Benzer şekilde program kapsamında oluşturulan müzelerin bölge kentlerinin sosyal ve kültürel hayatına olumlu katkılar sunduğu ve ziyaretçiler açısından alternatif durak noktaları oluşturduğu ifade edilebilir.

Sonuç olarak program sonucunda beklenen sosyo-ekonomik sonuç ve etkilere kısmen ulaşıldığı söylenebilir. Bu durumda covid-19 pandemisi gibi küresel faktörlerin etkisi olsa da proje kapsamında öngörülen tesislerin çeşitli sebeplerle (geliştirmeye yönelik tadilat projeleri, mali sebeplerle projenin yarım kalması, işletme modeli olmaması veya ekonomik bir gelir modeli olmadan işletilmesi vb.) açıklanabilir. Program niteliği gereği küçük ölçekli yapım işlerini desteklemektedir. Bununla birlikte projeler kapsamındaki hedeflerin yapım işinin ötesinde işletmeye alma, personel yetiştirme ve istihdam etme, tanıtım ve konumlandırma gibi çok farklı faaliyetlerin başarı ile uygulanmasına da bağlı olduğu görülmektedir. Bu durum program kapsamında değinilen nitelikte faaliyetlerin de finanse edilmesinin gerekli olabileceğini, ve daha bütüncül yaklaşımın gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

3.5 Etkinlik

Etkinlik değerlendirmesinde temel olarak proje bütçesi ve proje süresindeki planlanan ve gerçekleşen hedefler karşılaştırılmıştır. Program kapsamındaki alımlar bütçesi ve niteliği gereği açık ihale usulü ile ihale edildiği için mali anlamda etkin fiyatların oluştuğu varsayılmaktadır.

Program kapsamında uygulanan 26 projenin sözleşme aşamasındaki bütçe toplamı 33.199.057,12 TL'dir. Nihai raporlara ve program kapanış raporuna göre toplam gerçekleşme %40.136.232,53 TL olarak gerçekleşmiştir. %21'lik saptmaya karşılık gelen bu durum olumlu değerlendirilmemektedir. 2 proje (İskilip Redif Kışlası Restorasyonu ve Merzifon Kızlar Mektebi Projesi) bütçe yetersizliği sebebi ile yarım kalmıştır. Araştırma tarihi itibari ile bu alanlar ile ilgili somut ilerleme görülmemiştir.

Programın niteliği gereği bir miktar bütçe saptması beklenebilir ancak tamamlanan projelerin yaklaşık %42'sinde %25 ve üzerinde saptma olması bütçe planlamasının yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim proje uygulama sürecinde görev alan kişilerle yapılan çevrimiçi ankete katılan kişilerin sadece %26,9'u sağlanan desteğin yeterli olduğunu ifade etmiştir. Ankete katılanların %57,7'si sağlanan desteğin kısmen yeterli olduğunu ifade etmiştir.

Program kapsamında proje uygulama süresi 24 ay olarak uygulanmıştır. Program kapsamındaki projelerin tamamının uygulama süresi 24 ay olarak düzenlenmiştir. Proje nihai raporları üzerinde yapılan incelemede tamamlanan 24 proje içerisinde 12 projenin (% 50) sözleşmede öngörülen zamanda veya daha erken tamamlandığı görülmüştür. Program kapsamında zaman yönetiminin bütçe yönetimine göre daha etkin olduğu söylenebilir. Bununla program kapsamında uygulanan projelerin %50'sinin zamanında tamamlanamaması Ajans işgücünün ilave olarak projelere kapsamında görevlendirilmesini gerektirdiği için olumsuz değerlendirilmektedir. Proje ile ilgili çevrimiçi ankete katılanların %88,5'i süre uzatımları ile birlikte proje sürelerinin yeterli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca projeler kapsamındaki faaliyetlerin zamanında tamamlanamaması projelerin sonuçlarının zamanında ziyaretçi ve/veya kullanıcı hizmetini sunumunun da gecikmesi anlamına geldiği için program etkisi açısından olumsuz değerlendirilmektedir. Ayrıca kamuoyu nezdinde proje sonucu geliştirilen hizmetlerin ve tesislerin geç hizmete açılması ve Ajans prestiji açısından da olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Uygulama sürecinde Ajans tarafından sunulan teknik destek ve izleme faaliyetlerinden memnuniyet sorulduğunda, çevrimiçi ankete katılım sağlayan kişilerin %92,3'ü memnunum veya çok memnunum seçeneğini işaretlemiştir. Bu durum, Ajans tarafından yürütülen izleme ve ödeme süreçlerinin başvuru sahipleri nezdinde “etkin” olduğunu göstermekle birlikte uygulama sürelerinin uzatımı dâhil olmak üzere sözleşme değişiklik süreçleri ile ilgili Ajansın genel olarak yapıcı (kolaylık sağlayıcı) yaklaşımı ile de açıklanabilir.

3.6 Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kapsamında dikkate alınan en önemli husus, projelerin tamamlanmasının ardından geçen yaklaşık 3 yıllık süre sonrasında ortaya çıkan tesislerin/yapıların/sistemlerin faal olarak proje amaçları doğrultusunda hizmet verebilme durumları olmuştur. Değerlendirme çalışmaları kapsamında, tesisler yerinde ziyaret edilerek faaliyet durumları yerinde tespit edilmiştir. Ayrıca gerçekleştirilen çevrimiçi anket yolu ile proje ile ilgili çalışan kişilerden proje sonrasında yapılan çalışmalar/yatırımlar ve proje kapsamında oluşturulan/restore edilen fiziki yapıların (tesis, müze, kale vb.), proje uygulama alanının ve diğer unsurların mevcut durumunu değerlendirmeleri istenmiştir. Ankete katılanların %38'i (10 proje) projeyi tamamlayıcı yeni yatırımlar, tadilatlar yapıldığını ifade ederken; %27'si (7 proje) herhangi bir çalışma yapılmadığını ifade etmiştir. Projelerin %19'u ile ilgili eğitim, danışmanlık, istihdam ile ilgili çalışmalar yapıldığı ifade edilmiştir. Bu sonuç, saha ziyaretleri ile de doğrulandığı üzere, program kapsamında yapılan yatırımların fiziksel sürdürülebilirliği ile ilgili riskin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Proje uygulama alanlarının mevcut durumuna ilişkin soruya katılımcıların yaklaşık %70'i “program amacına uygun olarak kullanılmaktadır” cevabını verirken %19'u, ilgili tesislerin yapım işleri sebebi ile hizmete alınamadığını, atıl kaldığını veya amacı dışında kullanıldığını ifade etmiştir. Bu durum işlev kazandırma ve işletme açısından programdan öngörülen durumdan sapma olduğunu göstermektedir. Aşağı kısımlarda proje bazında bu durum açıklanmaya çalışılmıştır.

Program kapsamında sokak sağlıklılaşımına konsepti altında ele alınan projeler başarı ile tamamlanmış olup araştırma dönemi itibari ile ilgili sokak ve caddelerin bütünlüğü bozulmadan korunduğu görülmüştür. Bu doğrultuda proje kapsamında yapılan işlerin sürdürülebilirliğinin sağlandığı söylenebilir. Bu konsept altında ele alınan ve uygulanan projeler Yalıboyu Evlerinin Karşındaki Yansıması Projesi (Amasya-Merkez), Samsun İli Vezirköprü İlçesi 823. Sokak Sokak Sağlıklaştırma ve Kentsel Tasarım Uygulama Projesi, Tokat Kültür Sokağı Sokak

Sağlıklaştırma Projesi (Tokat-Merkez), Amasya Caddesi Sokak Sağlıklaştırması (Tokat-Zile) ve Niksar Tarihi Kaleiçi Mahallesi Sokakları Özgünleştirme Projesi (Tokat-Niksar)'dir.

şekil 5. Vezirköprü İlçesi Proje Uygulama Alanının Mevcut Durumu

Kaynak: OKA.

Şekil 6. Niksar Kaleiçi Akil Muhtar Erdem Sk.

Kaynak: OKA.

Program kapsamında ayrıca Amasya Kalesi Sur Duvarları Onarım Projesi ve Osmancık Kandiber Kalesi Restorasyon Projesi kapsamında tarihi Amasya ve Osmancık kalelerinde onarım ve restorasyon işleri yapılmıştır. Projeler başarı ile tamamlanmış olup araştırma dönemi itibari ile sürdürülebilirlik ile ilgili olumsuz bir durum bulunmamaktadır. Her iki projede de bölge kentlerinin tarihi kimliğinin güçlenmesine ve/veya korunmasına katkı sunulmuş olup daha önceki proje ve girişimlerin devamı niteliğindeki projelerdir.

Şekil 7. Osmancık Kandiber Kalesinin Havadan Görünümü

Kaynak: Osmancık Belediyesi

Program kapsamında maliyet artışı sebebi ile yarım kalan Merzifon Kızlar Mektebi ve İskilip Redif Kışlası projeleri kapsamında yapılan saha ziyaretinde Kültür ve Turizm Bakanlığı ile görüşmeler yürütülüyor olmakla birlikte ilgili yatırımların araştırma döneminde tamamlanamadığı ve projelerde öngörülen kültürel ve sosyal hizmetlerin sunumunun gerçekleşmediği görülmüştür.

Şekil 8. İskilip Redif Kışlasının Mevcut Durumu

Merzifon Kızlar Mektebi projesi kapsamında restorasyonu yarım kalan tarihi yapının etrafı güvenlik amacı ile çevrilmiş olmakla birlikte yapı bahçesine ve içerisine çeşitli yerlerden girişler olduğu görülmüş ve bu durum yangın (iç kısımda ateş yakıldığı görülmüştür) vb. riskler oluşturduğu için yetkililere bildirilmiştir. Mevcut restorasyonun tamamlanmaması durumunda mevcut yapının zaman içerisinde korunamaması riski yüksek olarak görülmektedir.

Şekil 9. Merzifon Kızlar Mektebinin Mevcut Görünümü

Fotoğraf: OKA.

Program kapsamında finanse edilen Gölün Büyüsü (Kazgölü Tabiat Parkı'nda uygulanmıştır) ve Ballica Mağarası Tabiat Parkı Rekreasyon Projesi hizmet sunum alanlarının geliştirilmesi amacı ile Tokat İl Özel İdaresi tarafından başlatılan tadilat ve yenileme projeleri sebebi ile ziyarete kapalı olduğu görülmüştür. Gölün Büyüsü Projesi örneğinde Kaz Gölü'nün proje kapsamında oluşturulan alt yapı sonrasında özellikle yerel ziyaretçilerin yoğun ilgisi ile karşılaştığı yapılan görüşmelerde bildirilmiştir. Ballica Mağarası Tabiat Parkı Rekreasyon Projesi örneğinde tesis tasarımındaki eksiklikler ve işletmeye almadaki sorunlar sebebi ile işletmeye açılmadan yenileme ve genişletme yatırımı aşamasına geçilmiştir.

Şekil 10. Kaz Gölü Tabiat Parkında Devam Eden Yapım İşi Çalışmaları

Kaynak: OKA

Program kapsamında finanse edilen ve başarı ile uygulanan Osmancık Kandiber Kalesi Restorasyon Projesi, Vezirköprü İlçesi 823. Sokak Sokak Sağlıklaştırma ve Kentsel Tasarım Uygulama Projesi, Tokat Kültür Sokağı Sokak Sağlıklaştırma Projesi, Amasya Caddesi Sokak Sağlıklaştırması, Niksar Tarihi Kaleiçi Mahallesi Sokakları Özgünleştirme Projesi ve Amasya Kalesi Sur Duvarları Onarım Projesi çıktıkları niteliği gereği işletme döneminde genel bakım ve onarım dışında bir yatırım ya da personel istihdamı gerektirmemekte olup araştırma dönemi itibari ile ilgili projeler kapsamında yapılan yatırımlar yerinde incelenmiş olup sürdürülebilirlik ile ilgili herhangi bir olumsuz durum görülmemiştir.

Program kapsamında finanse edilen ve müze işlevi ile hizmete açılan Amasyalı Şeyh Hamdullah Hüsn-Ü Hat Müzesi, Bafra Tütün Müzesi, Tokat kent müzesi, Yüksek Kahve Demokrasi Müzesi & Kafe araştırma dönemi itibari ile hizmete açık ve program amacına uygun olarak ziyaretçilerini ağırlamaktadır. Sürdürülebilirlik ile ilgili bir sorun görülmemiştir. İşletme

modeli olarak proje sahibi yerel yönetim tarafından işletildiği veya kiraya verildiği görülmüştür.

Program kapsamında konaklama, yiyecek içecek ve alternatif turizm hizmetleri amacı ile oluşturulan tesislerin sürdürülebilirliği ile ilgili araştırma dönemindeki durum kısmen olumlu kısmen olumsuzdur. Atakum Belediyesi Osmanlı Hamamı projesi aktif olarak işletilmeye hizmet sunumuna devam etmekte olup teknik olarak proje sonuçlarının sürdürülebilirliği ile ilgili bir sorun bulunmamaktadır.

Hamamözü Termal Otel Modernizasyonu ve Ek Havuz İnşası Projesi kapsamında mevcut tesisin cazibesi ziyaretçiler açısından arttırılmıştır. Bununla birlikte mevcut müstecirin (tesisi kiralayan işletmenin) kira sözleşmesinin sona ermesi ve pandemi sebebi ile tesis 2020 yılından sonra kapalı kalmıştır. Araştırma dönemi itibari ile tesis, proje ve mülk sahibi Hamamözü Belediye Başkanlığı tarafından yeniden kiraya verilmiş ve yeni müstecir tarafından işletilmeye başlanmıştır. Tesis ile ilgili yapılan araştırma ve müşteri deneyimleri incelendiğinde tesisin ziyaretçi beklentilerini karşılama açısından sorunlar yaşadığı görülmektedir. Bu durum tesisin uzun dönemde karlılığının azalmasına ve Hamamözü ilçesinin ziyaretçiler nezdinde algısının olumsuz olmasına sebep olduğu düşünülmektedir.

Veli Paşa Hanı Restorasyon Edilerek Turizme Kazandırılıyor projesi öngörülen program kapsamında faaliyet geçirilememiştir. Handa ortaya çıkan statik sorunlar ve güçlendirme müdahaleleri maliyeti arttırmış, mevcut sözleşme bedeli ile işin tamamlanmasının mümkün olmaması sebebi ile yapının elzem imalatları yapılarak tasfiye yapılmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte rapor dönemi itibari ile başvuru sahibi Çorum Belediyesi tarafından restorasyon çalışmaları tamamlanarak hizmete açılmıştır. Halihazırda handa Çorum Belediyesi tarafından Veli Paşa Kahvecisi marka adı ile kahveci ziyaretçilere hizmet sunmaktadır. Han da ayrıca kültürel sergiler de düzenlenmektedir.

Şekil 11. Veli Paşa Hanı İç Avlusunun Mevcut Durumu

Kaynak: Çorum Belediyesi

Araştırma döneminde ayrıca, 37.'nci Uluslararası Çorum Hitit Fuar ve Festivali kapsamında "Sanat Buluşması" etkinlikleri düzenlenmiştir. Han'ın kent arşivi ve müze işlevine yönelik de planlanan çalışmalar olduğu yapılan görüşmelerde bildirilmiştir. Bu çerçevede projenin sürdürülebilirliği ile ilgili risk düşük olarak değerlendirilmektedir.

Yalıboyuna Açılan Kapı Projesi kapsamında modernize edilen Amasya Öğretmenevi aktif olarak hizmet sunumuna devam etmekte olup sürdürülebilirlik açısından araştırma dönemi itibari ile olumsuz bir durum görülmemiştir. Tesis özellikle ekonomik koşullarda konaklama tercih eden aile ve bireyler tarafından tercih edilmekte olup bu durum sosyal ve ekonomik açıdan olumlu değerlendirilmektedir.

Yedikuğular Kuş Cenneti Düzenleme ve Doğa Turizmine Kazandırılması Projesi kapsamında gerçekleştirilen çevre düzenlenmeleri ve konaklama tesisi tadilat işleri başarı ile tamamlanmış ancak konaklama tesisi hizmete açılmamıştır. Araştırma dönemi itibari ile bu durum geçerlidir. Mesire yeri statüsünde olan proje alanı araştırma dönemi itibari ile "Millet Bahçesi" olarak ücretsiz hizmet sunmaktadır. Konaklama tesisinin hizmete açılmaması projenin beklenen

sonuçlarına ulaşamamasına sebep olmuştur. Mesire yerine değer katan sulak alanların kuraklık riski ile karşı karşıya olması ve mesire yerinin tesis alanları dışındaki noktalarının ziyaretçileri rahatsız edebilecek kişi ve kişilerce uğrak yeri olarak tercih edilmesi alanın ilçe ve il dışından gelecek ziyaretçi akışını olumsuz etkileyebileceği için olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan yapılan görüşmelerde yerli ziyaretçi trafiğinin yaz dönemlerinde oldukça yüksek olduğu bildirilmiştir.

Amasyalı Şeyh Hamdullah Hüsn-Ü Hat Müzesi Projesi kapsamında hizmete açılan müze aktif olarak ziyaretçilerini kabul etmeye devam etmekte olup sürdürülebilirlik açısından araştırma dönemi itibari ile olumsuz bir durum görülmemiştir. Diğer yandan araştırma döneminde, müzede İran asıllı bir hüsn-ü hat ustasının gönüllü olarak çalıştığı görülmüştür. Bu durum projenin sürdürülebilirliği açısından olumlu değerlendirilmekte olup benzer projeler açısından olumlu bir örnek olabileceği düşünülmektedir.

Bilaller Kültür ve Sanat Merkezi projesi kapsamında restore edilen tescilli kültür varlığı “Bilaller konağı” araştırma dönemi itibari ile Çorum İl kültür ve Turizm Müdürlüğü olarak hizmet vermektedir. Projenin özel amacı başvuru formunda; “... yerli ve yabancı ziyaretçilerin Çorum’un geleneksel kültürü ile turistik mekanları hakkında bilgi alabilecekleri, ziyaretçilerin kültürel ve sanatsal faaliyetler gerçekleştirecekleri geleneksel el sanatları kursları ile bu kurslarda turistlere yönelik hediyelik ürünler oluşturulması, tanıtılması turistlerin akşamları geleneksel kültürümüzü izleyebileceği, yerli kültürü ve sanatı yansıtan kültür, sanat kursu ve eğitim faaliyetlerinin, hediyelik eşya üretiminin yapılabileceği cazibe merkezi oluşturularak ilimizde turistlerin kalma süresini artırmak amaçlanmaktadır.” olarak ifade edilmiştir. Bu çerçevede ele alındığında projenin özel amaçlarına ancak dolaylı ve kısmen hizmet ettiği ifade edilebilir. Diğer yandan restore edilen tarihi yapının aktif olarak kullanılıyor ve korunuyor olması proje sonuçlarının sürdürülebilirliği açısından olumlu değerlendirilebilir.

Hitit Köyü projesi kapsamında inşaatı tamamlanan yapı, araştırma dönemi itibari ile büyük oranda korunmuş olsa da yer yer bakım onarım eksikleri sebebi ile bozulmalar olduğu görülmüştür. Bu durum bina dış cephesi ve genel tasarımında Hitit mimarisine uygun teknik ve yaklaşımlar esas alındığı için önemli bir risk unsuru olarak görülmektedir. Diğer yandan yapıya işlev kazandırma ve yapının etkin kullanımı ile ilgili öngörülen sonuçların alınmadığı görülmüştür. Puduhepa Kadın Girişimi Kooperatifi, Boğazkale Halk Eğitimi Merkezi ve diğer sivil toplum kuruluşlarına (Kızılay) yapıda yer tahsis edildiği ve böylelikle yapının aktif

kullanımının hedeflendiği görülmüş ve bu durum olumlu değerlendirilmekle birlikte bu yaklaşımın araştırma dönemi itibari ile sonucu beklenen düzeyde değildir.

Şekil 12. Hitit Köyü projesi kapsamında inşaa edilen yapının mevcut durumu

Kaynak: OKA

Kızılırmak Deltası Ziyaretçi Karşılama Ünitesi Projesi kapsamında inşaa edilen tesislerin ve yapılan imalatların (50 kişilik lokanta-ziyaretçi merkezi, karavan parkı, bisiklet ve ATV araç kiralama ünitesi, otopark, hediyeelik eşya satım ünitesi, güvenlik noktası ve çevre düzenlemesi) araştırma dönemi itibari ile operasyonel sürdürülebilirliği ile ilgili ciddi bir risk bulunmaz iken proje amacına uygun olarak işletilmesi ile ilgili riskler devam etmektedir. Proje sonrasında bir süre atıl kalan tesisler özel bir işletmeye kiraya verilmiştir. İlgili işletme yetkilileri ile yapılan görüşmelerde mevcut ziyaretçi ve harcama tutarları düşünüldüğünde ilgili tesislerin ekonomik olarak işletilmesinin uzun dönemde (mevcut koşullar altında) mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Mali açıdan sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için; alanın tanıtımı ve sunulan hizmetlerin çeşitlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Çocuk ve ailelere yönelik atölye çalışmaları düzenlenmesi, kuş gözlemciliği ile ilgili yaşanan problemlerin çözülmesi, doğa

koruma bilincinin arttırılmasına yönelik kamusal etkinliklerin organizasyonlarında bu alana öncelik verilmesi gerektiği düşünölmektedir. Ayrıca yerel halkın projeyi sahiplenmesi ve kırsal turizm, doğa koruma ve yerel kalkınma arasındaki ilişkinin güçlendirilmesini teşvik edecek mikro ve küçük hibe programları uygulanması gerektiği düşünölmektedir.

Şekil 13. Kızılırmak Deltası Ziyaretçi Karşılama Ünitesi

Kaynak: OKA

Balıca Mağarası Tabiat Parkı Rekreasyon Projesi kapsamında tamamlanan tesisler alanda Tokar İl Özel İdaresi tarafından GÜdümlü Proje Desteđi⁵ kapsamında sağlanan mali destekle başlatılan yapım işi çalışmaları sebebi ile aktif olarak proje ve program amacına uygun herhangi bir fayda sağlanamamıştır. Alanda uygulanan projenin adı Akdağ'ın Zirvesinden Kazova'ya Kırsal Turizm Rotası'dır. Proje kapsamındaki yapım işi bütçesi araştırma dönemi itibari ile 12.327.315,95 TL'dir. Yapım işi kapsamında Balıca Mağarası Girişi, Kır Lokantası Yapım ve Kamp Alanı Düzenleme İşleri bulunmaktadır. GÜdümlü proje kapsamında Balıca Mağarası

⁵ Kalkınma Ajansları tarafından Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı onayı ile sağlanan büyük bütçeli proje desteğidir. Kalkınma ajanslarının projenin tasarımında aktif rol oynaması mevzuatta öngörölmüştür.

Tabiat Parkı Rekreasyon Projesi kapsamında yapılan kamp evi kullanıcıların ihtiyaçlarına uygun olarak tadil edilmiştir. Anılan proje kapsamında olmayan çevre düzenlemeleri, bungalov evler (14 adet), parke nitelikte araba yolları yapılmıştır. Proje kapsamında ayrıca Ballıca Tabiat Parkı'nın Dünyaya tanıtılması, koruma bilincini oluşturmak, UNESCO doğa miras kalıcı listesine dâhil olmak için hazırlık çalışmaları yürütmek ve yerel ölçekte (Pazar ilçesi ve çevre köyler) kırsal turizm konusunda beşeri sermayenin oluşumunu desteklemek üzere faaliyetler öngörülmüştür. Anılan faaliyetler program ve proje amacını destekler nitelikte olmakla birlikte, güdümlü proje kapsamında mali sorunlar sebebi ile ilgili faaliyetlerin araştırma dönemi itibari ile başlatılmadığı ve projenin yapım işi bileşeninin ardından feshedilmesi düşünülmektedir. Bu durum her iki projeden de beklenen sonuçların elde edilebilmesi ve sürdürülebilmesinin önünde temel bir risk unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 14. Güdümlü Proje Desteği kapsamında tadilata Alman Yapılar

Vezirköprü Şahinkaya Kanyonu Dinlenme Tesisi Projesi kapsamında yapım işi tamamlanan restaurant Samsun Büyükşehir Belediyesi Anakent Turizm A.Ş. tarafından işletilmekte olup Şahinkaya Kanyonu bölgesinde hizmet sunum kalitesinde öne çıkan tek tesis konumundadır.

Tesisin işletilmesi ile ilgili sorun görülmemiştir. Başvuru sahibi tarafından ziyaretçi sezonu boyunca aktif olarak hizmet sunulduğu beyan edilmiştir.

Şekil 15. Vezirköprü Şahinkaya Kanyonu Kanyon Kafe-Restoran Tesisi

Fotoğraf: OKA.

Bafra Tütün Müzesi, Tefriş, Tanzim, Donanım ve Dekorasyon Projesi kapsamında hizmete açılan Bafra Tütün Müzesi aktif olarak ücretsiz ziyaretçi kabulüne devam etmekte olup Bafra Belediyesi tarafından işletilmektedir. Müzenin bahçesinde bulunana alanların bakım onarım ihtiyacı olduğu görülmüştür. Müze Bafra Belediyesi tarafından işletilmektedir. İdari olarak sahiplenmenin yüksek olduğu görülmüştür.

Şekil 16. Bafra Tütün Müzesi İç Kısmından Görünüm

Tokat Kent Müzesi projesi kapsamında kurulan müze; kentin en önemli tarihi sokaklarından olan Sulusokak üzerinde bulunmakta olup başvuru sahibi Tokat Belediyesi tarafından işletilmektedir. Müzenin operasyonel sürdürülebilirliği ile ilgili herhangi bir risk bulunmadığı değerlendirilmektedir. Diğer yandan, müzenin bulunduğu nokta Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından ve ildeki diğer ilgili paydaşlar tarafından finanse edilen turizm odaklı birçok projeye ev sahipliği yapmakta olup sonuç ve etkilerin sürdürülebilirliği ve çarpan etkisi açısından olumlu değerlendirilmektedir.

Şekil 17. Tokat Kent Müzesini Ziyaret Eden Çocuklar

Kaynak: Tokat Belediyesi

Yüksek Kahve Demokrasi Müzesi & Kafe projesi kapsamında restorasyonu yapılan tarihi yapı müze ve kafe olarak ziyarete açık olup sürdürülebilirlik ile ilgili teknik olarak bir engel görülmemektedir. Müstecire kiraya verilen tesisin işletme dönemi gelirlerinin düşük olduğu beyan edilmiş olup ekonomik olarak uzun dönemde işletmeci bulmak sorun olabilecektir.

Şekil 18. Yüksek Kahve Demokrasi Müzesi

Kaynak: Tokat Belediyesi

Canikli Konağı El Sanatları Merkezi Restorasyon Projesi kapsamında restore edilen tarihi yapı projede öngörüldüğü el sanatları merkezi olarak hizmet vermeye devam etmekte olup araştırma dönemi itibari ile sürdürülebilirlik ile ilgili olumsuz bir durum görülmemiştir. Merkez, proje başvuru sahibi Tokat Belediyesi tarafından işletilmektedir.

Şekil 19. Canikli Konağı El Sanatları Merkezi

Fotoğraf: Tokat Belediyesi

Sonuç olarak program kapsamında uygulanan projelerin sonuç ve çıktılarının büyük oranda korunduğu söylenebilir. Özellikle müze projelerinde geliştirilen hizmetlerin sürdürülmesi ile ilgili yerel yönetimlerin desteği ile sürdürülebilirlik konusunda risk düşük durumdadır. Bununla birlikte müstecire devredilen ve ekonomik olarak işletilen tesislerin karlılık açısından taşıdığı riskler sebebi ile uzun dönemde işletilememe riskleri bulunmaktadır.

BÖLÜM 4. GENEL SONUÇLAR VE ÖNERİLER

TR83 bölgesi (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat) doğal ve kültürel açıdan sahip olduğu değerleri ile turizm alanında 2000’li yıllardan başlayarak gelişme göstermeye başlamıştır. 2010 yılından itibaren uygulanan OKA destekli altyapı programlarının bu sürece önemli bir ivme kazandırdığı söylenebilir. Bu rapora konu program sonuçları ve etkileri bağımsız olarak ele alınmış olup proje bazlı gerçeklemler program ölçeğinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte doğası gereği turizm sektörü ilgili uygulanan önceki programların sonuçları açısından birikimli şekilde birbirini beslediği ifade edilebilir. Yine yaşanan bölgesel, ulusal ve uluslararası gelişmelere turizm sektörü temel göstergeleri oldukça hassastır. Program kapsamındaki bulguların bu hususlar dikkate alınarak ele alınması gerekmektedir. Nitekim program kapsamında öngörülen sonuç ve etki göstergelerine istenilen düzeyde ulaşılamamış olmakla birlikte 2016-2021 yılları arasında turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde tesislere geliş sayısı %12 artış göstererek 549.000’nin üzerine çıkmıştır. Aynı dönemde Türkiye’de turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde tesislere geliş sayısı %28 artarak, yaklaşık 47,3 Milyon Kişi olarak gerçekleşmiştir. Mahalli idarelerce belgelendirilen konaklama tesislerinde tesislere geliş sayısı incelendiğinde 2016-2021 yılları arasında %26,4 azalarak 468.000’ne düştüğü görülmektedir. Aynı dönemde Türkiye’de anılan tesislere geliş sayısı %4,5 artmıştır.

Program kapsamında büyük oranda doğru projelerin finanse edildiği söylenebilir. Desteklenen projelerin program ile ilgisi yüksek olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan uygulama döneminde projelerin zamanında ve bütçesinde tamamlanamaması kısmen projelerin niteliği (restorasyon projeleri ağırlıklıdır) ile açıklanabilse de projelerin planlama ve tasarımı aşamasında iyileştirmeler yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Benzer şekilde proje planlama aşamasında belirlenen göstergeler gerçekçi ve erişilebilir nitelikte değildir. Program ölçeğinde sonuç ve etki göstergelerinin bulunmayışı da önemli bir eksiklik olarak ifade edilebilir.

Program kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar özellikle nitel olarak (kent kimliğinin güçlenmesi, koruma bilincinin artması, kentlerin tarihi lokasyonlarında çekim noktaları oluşturulması) bölge illerinde turizm sektörünün gelişimine katkı sunuyor olsa da nicel olarak (turizmden elde edilen gelir, istihdam edilen kişi sayısı, ziyaretçi sayısı vb.) ilgili göstergeler nezdinde beklenen sonuçlara ulaşılamamıştır. Bu durumda covid-19 pandemisi gibi küresel faktörlerin etkisi olsa da proje kapsamında öngörülen tesislerin çeşitli sebeplerle (geliştirmeye

yönelik tadilat projeleri, mali sebeplerle projenin yarım kalması, işletme modeli olmaması veya ekonomik bir gelir modeli olmadan işletilmesi vb.) açıklanabilir. Program niteliği gereği küçük ölçekli yapım işlerini desteklemektedir. Bununla birlikte projeler kapsamındaki hedeflerin yapım işinin ötesinde işletmeye alma, personel yetiştirme ve istihdam etme, tanıtım ve konumlandırma gibi çok farklı faaliyetlerin başarı ile uygulanmasına da bağlı olduğu görülmektedir. Bu durum program kapsamında değinilen nitelikte faaliyetlerin de finanse edilmesinin gerekli olabileceğini, ve daha bütüncül yaklaşımın gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma dönemi itibari ile program kapsamında finanse edilen projelerin sonuç ve çıktılarının büyük oranda korunduğu söylenebilir. Özellikle müze projelerinde geliştirilen hizmetlerin sürdürülmesi ile ilgili yerel yönetimlerin desteği ile sürdürülebilirlik konusunda risk düşük durumdadır. Bununla birlikte müzelerin daha çok insana erişilebilmesi ve beklenen nicel katkıları doğurabilmesi için etkinlik geliştirme ve uygulama konusunda desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Müstecire devredilen ve ekonomik olarak işletilen tesislerin karlılık açısından taşıdığı riskler sebebi ile uzun dönemde işletilememe riskleri bulunmaktadır. Ekonomik nitelikte proje çıktıları ile tanıtım, promosyon ve hizmet kalitesinin artırılması konularında ilgili işletmelerin, yerel yönetimlerin ve yerel halkın maddi ve teknik olarak desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu çerçevede Kültür ve Doğa Turizmi Ekseninde Şehirlerin Markalaşması Sonuç Odaklı Programı (TUROKA-SOP) faaliyetleri tasarlanırken ve uygulanırken Turizmin Geliştirilmesine Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Yatırımlarına Mali Destek Programı kapsamında geliştirilen hizmetlerin etkinliğinin ve sürdürülebilirliğinin artırılması yatay bir hedef olarak dikkate alınabileceği düşünülmektedir.

Program kapsamında finanse edilen ancak yarın kalan restorasyon çalışmalarının tamamlanması için Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı yerel kurumların ulusal ölçekte işbirliği geliştirme ve fon bulma çalışmalarına teknik olarak destek sunması gerektiği düşünülmektedir.

EKLER

- Ek- 1. Başvuru Rehberi, Program Kapanış Raporu ve Nihai Raporlar
- Ek- 2. Saha Ziyareti Fotoğrafları
- Ek- 3. Çevrimiçi Anket Formu ve Anket Sonuçları
- Ek- 4. Saha Ziyareti Fotoğrafları
- Ek-5. İlgililik Değerlendirme Tablosu
- Ek-6. Etkinlik ve Etkililik Değerlendirme Tablosu
- Ek-7. Etki Değerlendirme Tablosu